

Pukovnik
ĐORĐE STANIĆ

Metodološki problemi unapređivanja taktičke obuke

*»Nema ništa praktičnije od teorijskog osmišljavanja
prakse«.*

Lenjin

1. Potreba istraživanja u taktičkoj obuci

1. Taktička obuka je jedna od najvažnijih oblasti vojne obuke u celini.¹ Od stanja i nivoa teorijske i praktične izgrađenosti taktičke obuke u značajnoj meri zavisi stanje i stepen razvijenosti sadržaja taktike, a preko nje i ratne veštine u celini, a naročito rezultati koji se ostvaruju u obuci i vaspitanju. Reperkusije koje ima razvijenost taktičke obuke na stanje taktike kao discipline ratne veštine proizilaze iz činjenice da se taktička obuka, u određenom smislu, može smatrati kao empirijska i eksperimentalna osnova za unapređivanje ne samo metodike taktičke obuke, već dobrim delom i sadržaja taktike i ratne veštine. Uticaj taktičke obuke na ostale oblasti (predmete) vojnog obučavanja, posebno na vatrenu obuku, ogleda se u izrazito osmišljenoj, usmerenoj i integralnoj funkciji taktičke u odnosu na ostala područja vojne obuke. Taktičkom obukom ostvaruju se i veoma značajni vaspitni zadaci, naročito u sferi vasp-

¹ U ovom tekstu taktička obuka i nastava taktike smatraju se sinonimima, mada ima i drugih mišljenja. Jedni razliku vide u mestu realizovanja, tako da taktičku obuku lociraju u trupu, a nastavu taktike u vojne škole. Drugi smatraju da taktička obuka označava praktični deo procesa ovladavanja sadržajima iz taktike, a da se nastava taktike odnosi na teorijski deo izučavanja taktike.

tanja kolektiva i razvijanja borbeno-moralnih kvaliteta ličnosti vojnika, pitomaca i starešina. Poznato je da su sadržaji taktike deo ratne veštine najpodložniji inovacijama kao što je i taktička obuka najzahvalnije područje empirijskog eksperimentisanja, metodičkih i drugih istraživanja u celini.

Funkcija taktičke obuke

Sa metodičkog i metodološkog stanovišta taktička obuka ima višedimenzionalnu funkciju:

a) klasično-reproduktivnu, odnosno ostvarivanje zadataka koji se realizuju usvajanjem znanja, veština i navika u procesu taktičkog obučavanja;

b) vaspitnu, ostvarivanjem određenih vaspitnih rezultata;

c) produktivnu — istraživanja i verifikacija rezultata istraživanja u procesu taktičke obuke radi njenog unapređivanja.

Produktivna (stvaralačka) funkcija taktičke obuke se, istovremeno ili diferencirano, može realizovati u sferi istraživanja i usavršavanja: sadržaja taktike, a preko njih i sadržaja ratne veštine, metodike taktičke obuke i metodologije taktičke obuke kao specifične integracije metodologije ratne veštine i vojnoandragoške metodologije.²

Značaj istraživanja u taktičkoj obuci

Poznata je činjenica da u mirnodopskom periodu razvoj ratne veštine relativno zaostaje u odnosu na neke druge oblasti izgradnje oružanih snaga, a naročito u odnosu na razvoj i primenu ratne tehnike i naoružanja. Međutim, čini se da su na sadašnjem stepenu razvoja koncepcije i doktrine ONO istraživanja u taktičkoj obuci veoma značajna iz dva međusobno uslovljena razloga.

Prvo, potpuna i stvarna materijalizacija i objektivizacija koncepcije ONO i strategije oružane borbe moguća je ako se ona teorijski i praktično konkretizuje na nivou neposredne prakse, odnosno u taktičkoj obuci. Poznato je već i na osnovu dosadašnjih iskustava da u realizovanju ovog zahteva i potrebe postoje značajne barijere i teškoće. Ako se radi o primeni koncepcije i doktrine ONO, na nivou

² Unapređivanje taktike kao grane ratne veštine može se realizovati i van taktičke obuke, ali najveći deo, pre svega, empirijskih istraživanja, ostvaruje se posredstvom taktičke obuke.

strategije pa i operatike, ili u oblasti društveno-političkog vaspitanja i obrazovanja, tada takve »barijere« nisu tolike i nisu takve metodološke prirode. Transfer filozofske, društveno-političke (marksističke) i opštevojne suštine koncepcije ONO i doktrine i strategije oružane borbe u sferu taktičke obuke realno će biti znatno veći ako se vrše odgovarajuća empirijska (uključujući i eksperimentalna) istraživanja neposredno u praksi taktičke obuke. Kreativni doprinosi pojedinih starešina i jedinica mogu delimično doprineti takvom transferu, ali ne mogu problem u celini rešiti na zadovoljavajući način.

Drugo, u vezi sa prethodnim, ili kao njegova posledica, jeste i relativno zaostajanje izgradnje teorije i prakse taktičke u odnosu na ostale discipline ratne veštine (strategije i operatike). Zapaženo je, naime, da neke starešine taktičkih jedinica bolje vladaju sadržajima i metodologijom operatike i strategije nego sadržajima, metodikom i metodologijom taktičke obuke i tzv. »sitne taktike«.

Osmišljavanje prakse

Dok je taktička obuka bila relativno prosta veština, nije se ni osećala potreba da se u njoj bilo šta empirijski i teorijski istražuje. Subjektivni konzervatizam i tradicionalizam po kome u taktičkoj obuci postoji samo praksa (samo veštine i navike) i danas ponekad ispoljava uticaj na shvatanje o nespojivosti prakse taktičke obuke sa njenom teorijom, odnosno sa teorijom taktike i metodikom njene obuke. Teorijski gledano, u taktici kao i u taktičkoj obuci nagomilale su se ogromne »zalihe empirije«, ali je ta empirija nedovoljno naučno i teorijski uopštavana. Mnoga pravila, postupci, radnje, principi itd. koji svoju genezu imaju u praksi, ipak nisu dovoljno teorijski zasnovani, niti su naučno i metodološki istraženi i dokazani. Neki od njih »žive« po principu: veruj, ne dokazuj.³

S druge strane, promene u sadržajima taktike su toliko brze i česte da se starim problemima stalno pridružuju novi i aktuelni. Tako se i polje istraživanja i unapređivanja taktičke obuke gotovo permanentno multiplicira i povećava. To je naročito karakteristično za našu taktiku i taktičku obuku. Originalnost naše ratne veštine, sadržaja i metodike taktičke obuke, bez obzira na to što ona predstavlja našu ogromnu prednost, predstavlja u izvesnom smislu i metodološku te-

³ Sasvim je izvesno, da bi mnogi, inače priznati teorijski radovi iz oblasti taktike i taktičke obuke, mogli biti znatno vredniji, ako bi prevazišli nivo gotovo isključivo teorijske deskripcije, a ostvarili viši nivo naučno-metodološke obrade (kvalitativno-kvantitativna analiza, empirijsko istraživanje uzročno-posledičnih veza i dr.).

škoću, pre svega u smislu korišćenja iskustava i saznanja drugih armija i zemalja. Polazeći od toga, istraživanje i unapređivanje taktičke obuke se može usmeriti na:

— nove probleme vezane za metodiku taktičke obuke, kao i za sadržaje taktike i

— dokazivanje ili opovrgavanje na naučno-metodološkoj osnovi brojnih rešenja, principa, pravila, postupaka, stavova i dr. koji su na neki način prihvaćeni u teoriji ili praksi, ili u obe sfere, kako u sadržajima taktike tako i u metodici taktičke obuke.

Otpori tradicionalizmu

Zasnivanje istraživanja i mera koje se preduzimaju na planu usavršavanja sadržaja taktike i metodike taktičke obuke na naučno-metodološkim osnovama, omogućiće da se postepeno prevazilaze neki recidivi negativnog tradicionalističkog pristupa ovim problemima. Ti recidivi dosta otežavaju napore na ostvarivanju i primeni naučne metodologije, jer su ukorenjeni u svesti nekih starešina i, s obzirom na to da su za njih subjektivno vezani, imaju dosta veliki uticaj.

I u oblasti usavršavanja sadržaja taktike i metodike taktičke obuke, kao i u nekim drugim oblastima obuke i vaspitanja, manifestovale su se u prošlosti, a delimično se i danas pojavljuju, uglavnom dve tendencije:

— subjektivni empirizam prema kojem se pojedina iskustva u taktičkoj obuci smatraju empirijskim istraživanjem i neopravdano podižu na nivo opšteg i

— zdravorazumski racionalizam i dogmatizam po kojem je moguće gotovo sva pravila i postupke za potrebe taktike dedukovati iz »zdravog razuma«, dakle, spekulativno, polazeći od toga da je dovoljno poznavati principe operatike i strategije ili čak samo principe koncepcije i doktrine ONO.

Istraživanja sadržaja taktike, kao i metodike taktičke obuke koja bi bila zasnovana na naučno-metodološkoj osnovi u takvim okolnostima ne bi mogla imati pravo mesto i potpunu ulogu. Posledica takvih shvatanja i prakse jeste da jedan broj starešina ne poznaje i ne vlada dovoljno savremenom metodološkom kulturom iz oblasti ratne veštine, obuke i vaspitanja. Iz toga ponekad proizilazi i mistifikacija naučne metodologije, pa i izvesna bojazan i skepsa u odnosu na naučnoistraživački rad u tim oblastima.

2. Metodološke mogućnosti istraživanja sa stanovišta karakteristika sadržaja taktike i metodike taktičke obuke

Specifičnosti metodološkog pristupa u istraživanju u taktičkoj obuci, uostalom kao i u drugim naučnim disciplinama odnosno oblastima vojne obuke, primarno su uslovljene karakteristikama sadržaja taktike i odlikama metodike taktičke obuke. Neke od tih karakteristika izviru neposredno iz sadržaja taktike ili metodike taktičke obuke, a često su zajedničke — što je posledica posebne funkcije i načina realizovanja taktičke obuke. Na primer, fenomen prilagođavanja sadržaja taktike realnosti borbenih uslova je jedno od fundamentalnih pitanja kako sa stanovišta sadržaja taktike tako i sa stanovišta metodike taktičke obuke (obezbeđenje tog uslova u procesu obučavanja), ali i sa metodološkog aspekta (imitacija eksperimentalnih borbenih uslova).

Radi potpunijeg razumevanja specifičnosti metodološkog pristupa izučavanju taktičke obuke, neophodno je poznavanje specifičnosti sadržaja i zadataka naše taktike, naročito onih koje su od posebnog uticaja na metodiku taktičke obuke i na metodologiju istraživanja u taktičkoj obuci.

Kreativna taktika

Taktika, kao deo ratne veštine, za razliku od nekadašnjeg stanja kada je tumačena isključivo kao »veština kretanja« ili samo kao izvršilac onog što se odlučuje na nivou strategije i operatike — danas ima, posebno u našim uslovima, i druge osobenosti. Pored klasičnog shvatanja pojma taktike (vatra, manevar, pokret), sve više se dolazi do saznanja da naša taktika od njenih subjekata zahteva nove i više kvalitete kao što su: originalnost, stvaralački pristup taktičkim problemima, antišablonizam i prevazilaženje raznovrsnih klišeja i stereotipija.

Razvijanje taktičkog mišljenja

U takvim okolnostima težište u taktičkoj obuci se mora usmeriti ne samo na sticanje taktičkih znanja, veština i navika, već i primarno, pogotovo u obuci starešina, na razvijanje i negovanje kritičke misli i razvijanje *taktičkog mišljenja*. Jer, bez razvijenog taktičkog mišljenja ne mogu se očekivati kreativnost, inicijativa i druge osobine značajne sa stanovišta implikacija koncepcije i doktrine ONO i strategije oružane borbe.

Komandanti i komandiri taktičkih jedinica će često biti u situaciji da sa svojim jedinicama samostalno izvršavaju borbene zadatke. Negovanje i razvijanje samostalnosti starešina u procesu taktičkog obučavanja, odnosno postepeno osamostaljivanje pitomaca vojnih škola u taktičkoj obuci, a naročito u procesu osposobljavanja za funkciju rukovođenja oružanom borbom i komandovanje jedinicama — takođe je značajna karakteristika naše taktike. To zahteva stvaranje takvih uslova u taktičkoj obuci koji će omogućiti da se donose samostalne odluke i stiče samostalnost.

Variranje taktičkih pojava

Od posebnog je značaja činjenica da naša taktika pretpostavlja i zahteva stalnu aktivnost, dinamičnost i variranje raznovrsnih taktičkih i drugih borbenih okolnosti i situacija. Jer, ni u jednoj drugoj oblasti nema toliko dubokih i relativno čestih borbi unutrašnjih suprotnosti kao u taktici. Promene su relativno česte, ponekad nagle i iznenadne. Stoga je taktika, odnosno taktička obuka, uvek zahvalno područje istraživanja. Nikad ne treba dozvoliti »ustajalost« jednom istraženog problema. Realno, u oružanoj borbi se takva složenost i raznovrsni uticaji permanentno ispoljavaju.⁴ Istovetna pojava, ne samo u borbenim dejstvima, nego i u taktičkoj obuci u miru, gotovo se ne može na isti način dva puta ponoviti.⁵

Zahtev za visokim nivoom teškoća

Bitka za vreme kao prostor vodi se i u mirnodopskoj taktičkoj obuci. Koliki je značaj vremena koje će se često u oružanoj borbi i na nivou taktičkih jedinica izražavati u minutama (ponekad i se-

⁴ Koliko oružana borba može biti složena i koliko ta složenost može da obavezuje naučno saznanje, dovoljno može da pokaže i podatak da samo u jednom vidu borbe, na primer u napadu koji izvodi taktička jedinica, može da deluje oko osamdeset različitih elemenata (uslovi, metodi, varijante, postupci). Svaki od njih deluje na svoj način i utiče na rezultate borbe. (L. Despenjić, Tokovi, procesi i protivrečnosti rata, VIZ 1970, str. 27).

⁵ Međutim, kada se govori o variranju, o slučajnosti, ipak važna manifestacija tih »skrivenih pravilnosti« u oružanoj borbi i u taktičkoj obuci jeste relativna postojanost ove ili one distribucije događaja, veličina, pojava — koje su same po sebi slučajne. Ako, na primer, komandir baterije pogrešno odredi koordinate osmatračnice, to je slučajna pojava. Ali, ako mu se to dešava češće nego drugim komandirima, onda ta pojava postaje učestala, postojana, gotovo zakonita. Ona ima svoje uzroke koji nisu slučajni — nedovoljna uvežbanost primene znanja, nesposobnost, površnost u radu i dr.

kundama), nije potrebno posebno isticati. Borbena dejstva odvijaju se neuporedivo brže nego ikad ranije.⁶ Bitka za vreme vodi se i dobija (ili gubi) u taktičkoj obuci, a pre svega primenom savremene metodike i naučnim istraživanjem vremenskih kriterijuma i normi za većinu taktičkih radnji i postupaka. Taktička obuka mora stoga biti organizovana i izvođena na visokom nivou teškoća i zahteva (psihofizičkih i intelektualnih). Ako se za neki postupak pretpostavlja određeno vreme kao u ratnim uslovima, onda se ono mora postići u mirnodopskoj taktičkoj obuci, pa i znatno premašiti.

Imitacija borbene prakse

Bitna karakteristika oružane borbe i taktičkih dejstava jeste njihova dvostranost (sopstvene snage i neprijatelj). S obzirom na to da taktičke vežbe i drugi oblici taktičke obuke (ŠRI, KŠRI i dr.) predstavljaju najbolju mirnodopsku »ratnu stvarnost«, za istraživanja u taktičkoj obuci uvek treba obezbediti »konfliktne situacije«, stvarne dvostrane vežbe ili bar simuliranje protivnika. Dejstva »plavog« treba da se što više približe borbenim dejstvima eventualnog agresora. Ukoliko se ostvari veći stepen realnosti taktičke situacije i taktička obuka što više približi borbenim uslovima, utoliko se ostvaruje viši nivo njene metodike i realniji kriterijumi za ocenu vrednosti i pouzdanosti rezultata istraživanja.

Odnos taktičke i vatrene obuke

Nisu retka tvrđenja da je taktika u stvari taktika vatre, odnosno da je vatra »kičma« taktike. Pri tome se polazi samo od tradicionalnih elemenata taktike (vatra, udar, manevar).⁷ Ne ulazeći u opravdanost takvih mišljenja, sasvim je izvesno da ratna tehnika i naoružanje, naročito u mirnodopskom periodu, snažno utiču na celokupnu ratnu veštinu, a posebno na taktiku. Bavljenje taktikom i njeno izučavanje praktično je nemoguće bez svestranog poznavanja ratne tehnike i naoružanja (borbenih i vatrenih mogućnosti i drugih taktičko-tehničkih podataka), jer ratna tehnika i naoružanje (kvantitet i kva-

⁶ Na primer, u drugom svetskom ratu proces donošenja odluke je bio dosta spor. Za analizu situacije i donošenje odluke nekad je komandant imao više dana, pri čemu su mu detaljne referate podnosili svi zamenici i pomoćnici. Pri napadu, čiji je tempo iznosio 30—40 km na dan, komandantu su bili dovoljni podaci o situaciji najviše 2—3 puta dnevno.

⁷ Taktika je veština upotrebe oružja u borbi da bi se postigao njegov najbolji efekat (Bofr, Uvod u strategiju, VIZ, 1968. Beograd).

litet), pored ljudskog faktora, opredeljujuće determinišu sadržaje i funkciju taktike i taktičke obuke. Istraživanje, na primer, organizacijsko-formacijskih rešenja artiljerijskog puka, bez svestranog poznavanja vatrenih mogućnosti savremenih artiljerijsko-raketnih sredstava, gotovo je neizvodljivo.⁸

Ograničenosti taktike vida — roda

U savremenim uslovima svedoci smo procesa integracije borbenih dejstava, koji se sve više prenosi i u niže taktičke jedinice. U našim uslovima taktika ne samo da sve više ima opštevojni karakter, već je ona tesno povezana sa mnogim elementima u sistemu ONO. Istraživanje i unapređenje taktičke obuke jednog roda, na primer artiljerije, nemoguće je bez sagledavanja celovitih uslova borbenih dejstava u eventualnom ratu. Takva istraživanja bi bila jednostrana i nerealna. Da bi se istraživala taktika artiljerije, neophodno je da se ona postavi u adekvatan odnos sa taktikom KoV, posebno taktikom pešadije i oklopnih jedinica, taktikom odgovarajućih partizanskih i teritorijalnih jedinica i drugim. To se odnosi i na uslove izvođenja taktičke obuke, naročito obuke na združenim taktičkim vežbama.

Prostorna dimenzija taktičkih dejstava

Taktička dejstva u boju i borbi u eventualnom ratu, zbog povećane pokretljivosti jedinica, potrebe za njihovom rastresitosti i drugih uzroka, imaće relativno veliki prostorni dijapazon — na frontu, u pozadini neprijatelja i na privremeno zaposednutoj teritoriji. Takve uslove je nužno obezbeđivati i u mirnodopskoj taktičkoj obuci i pri likom istraživanja na taktičkim vežbama i drugim oblicima praktične obuke. Sa tog stanovišta trebalo bi razmotriti i prisutnu tendenciju da se težište taktičke obuke sa zemljišta, iz vazduha i sa vode — jedinog realnog prostora adekvatnog bojištu, sve više prenosi na mini-poligone (kondenzovani prostor), kabinete i učionice.

⁸ Za razliku od prve industrijske revolucije koja se pojavila u oblastima koje nisu imale odlučujući uticaj na vojnu organizaciju i ratnu veštinu, današnja naučno-tehnološka revolucija značajno je inicirana i potrebama ratne veštine i vojnim zahtevima. Zato se ratna veština, a naročito taktika, moraju stalno dovoditi u sklad sa novinama u ratnoj tehnici i naoružanju. S obzirom na to da se u mirnodopskom periodu brže razvijaju ratna tehnika i naoružanje, i da ponekad dominiraju taktička iskustva iz prošlih ratova — taktika se nalazi između iskustva iz minule ratne prakse i uticaja nove ratne tehnike i naoružanja. Suština unapređivanja taktike se, zapravo, nalazi u razrešavanju te protivrečnosti.

3. Neke specifičnosti metodološkog pristupa taktičkoj obuci

Mogućnosti i ograničenosti primene metodologije ratne veštine i vojnoandragoške metodologije u taktičkoj obuci uslovljeni su, pre svega, specifičnostima i sadržajem naše taktike i metodikom njene obuke o kojima je prethodno bilo reči. Istraživanja u taktičkoj obuci determinisana su sa nekoliko osnovnih metodoloških teškoća: a) problem imitacije borbene prakse; b) složenost kontrolisanja situacija što bližih borbenim (posledica prve teškoće); c) relativno veliki broj (osim planiranih i željenih) parazitskih i nametljivih pojava. Osnovna posledica tih i drugih problema jeste to da istraživanje u taktičkoj obuci ne može biti potpuno naučno rigorozno i egzaktno, dok su dobijeni rezultati manje ili više verovatni. Stoga uvek treba imati u vidu realnu situaciju i kontrolisati polje rezultata istraživanja (prostorno i vremenski) unutar određenih granica i voditi računa da se ne vrši njihova nepromišljena i nekontrolisana ekstrapolacija.

Transfer iskustava iz mirnodopske taktičke obuke u ratnu praksu

Kako u ratnoj veštini uopšte, tako se i u taktici i taktičkoj obuci, kao prvi problem postavlja pitanje odnosa teorijskog saznanja u miru i borbene prakse, to jest primene saznanja iz mirnodopske taktičke obuke na realne borbene uslove u ratu. Danas je gotovo u svim oblastima ljudske delatnosti prisutna težnja za naučnim i teorijskim osmišljavanjem prakse. Sciјentizacija prakse je opšta pojava. Teorijski i naučno neosmišljena praksa je slepa, rutinska, a neretko konzervativna i loša.

Poznato je da je oružana borba (borba, boj, operacija) veoma složena masovna pojava. Taktičke pojave permanentno variraju, zbog čega nema potpune i istovetne ponovljivosti pojava u taktičkim borbenim dejstvima. Neponovljivost je proizvod slučajnosti, odnosno nepoznavanja determinanti, mada postoje i određene zakonitosti.⁹ Da bi u taktičkoj obuci otkrili zakonitosti (pravilo, postupak) koje determinišu pojave, veličine, i postupke u taktici — bitno je uvažavati i sledeće zahteve: a) otkrivanje prirode uzročno-posledične veze među taktičkim pojavama; b) spoznaja prostornih, vremenskih i drugih uslova u kojima ta veza postoji (određivanje granica dejstva zakonitosti, pravila, norme); c) otkrivanje klasa pojava među kojima ta veza postoji (određivanje polja dejstva zakonitosti, taktičkog

⁹ Slučajne pojave (događaji) nisu sinonim za bezuzročne pojave, već im nismo saznali uzroke ili ti uzroci nisu predvidljivi.

pravila, na primer na operatiku i strategiju); d) saznanje koliko utvrđene zakonitosti i pravila — norme omogućavaju predviđanje razvoja taktike u budućnosti i, s tim u vezi, mogućnost transfera usvojenih saznanja na buduću borbenu stvarnost. Teorija taktike i metodika taktičke obuke stvarno se i potpuno potvrđuju ili negiraju samo u borbenoj praksi. Međutim, mirnodopska taktička obuka mora obezbediti što potpuniju imitaciju borbene prakse, jer se ne može čekati borbena praksa da bi se, zatim, na osnovu nje istraživala i unapređivala teorija taktike. To bi bilo kasno i sa ozbiljnim negativnim posledicama. Međutim, može se očekivati da će način izvođenja taktičke obuke u miru znatno uticati i opredeljivati način vođenja stvarnih borbenih dejstava (boja i borbe), naročito u početnom periodu rata. Bez obzira na to što se odnos načina izvođenja taktičke obuke i načina izvođenja realnih borbenih taktičkih dejstava uvek menjao, određena vrsta i stepen veze je uvek postojao.¹⁰

Ovi i drugi razlozi, kao i razvoj ratne tehnike i naoružanja, bitno utiču na stalno zaostajanje teorijskog saznanja u oblasti sadržaja taktike i metodike taktičke obuke, kako u odnosu na strategiju i operatiku, tako i u odnosu na sopstvenu praksu taktičke obuke. Međutim, i samoj praksi taktičke obuke, kao i prošloj borbenoj praksi uvek se mora prilaziti dijalektički. Praksu treba posmatrati u kretanju, kao proces stalnog menjanja a ne kao završen proces. Jer, sama iskustva iz prošle ratne prakse nisu dovoljna. Takva teorija taktike bila bi okrenuta unazad — po njoj bi se spremali za prošli, a ne za buduću rat. U tako objektivnim relacijama teorije i prakse leži i jedan od uzroka njihovog subjektivnog podvajanja (borbena praksa je jedno, a teorija taktike drugo) jer, kao što je poznato, stvarno jedinstvo teorije i prakse taktike postoji samo u borbi. Osnovne implikacije odnosa između teorije i prakse u taktici, a time i u metodici taktičke obuke, i reperkusije tog odnosa na mogućnost transfera saznanja iz mirnodopske obuke na borbenu praksu, dakle, mogle bi se izraziti, sa dva stanovišta — metodičkog i metodološkog:

a) osnovni i najvažniji kriterijum za ocenu kvaliteta taktičke obuke treba da bude stepen (kvalitet i kvantitet) njenog približavanja realnosti budućih borbenih dejstava;

¹⁰ Istorijski posmatrano, kada se borba vodila primitivnim borbenim sredstvima (posebno hladnim oružjem), trajala je kratkotrajno i u zbijenim borbenim porecima, način izvođenja taktičke obuke u miru bio je gotovo indentičan načinu izvođenja stvarnih borbenih dejstava. Razvitkom ratne tehnike i naoružanja, metodička praksa taktičke obuke u miru i način taktičkih borbenih dejstava u ratu sve više se udaljavaju i dolaze u raskorak, što stvara ozbiljne teškoće metodičke i metodološke prirode.

b) transfer znanja, veština i navika usvojenih u mirnodopskoj taktičkoj obuci može se na stvarnu borbenu praksu optimalno primeniti samo ako se obezbedi da se u taktičkoj obuci razvijaju sposobnosti taktičkog mišljenja, stvaralaštva i kritičke misli;¹¹

c) stalno empirijsko i teorijsko istraživanje u oblasti taktičke obuke.

Odnos empirijskog i teorijskog istraživanja u taktičkoj obuci

Problem odnosa empirijskog i teorijskog u istraživanju taktike i taktičke obuke je jedan od čestih sporova, počev od njegovog semantičkog shvatanja pa do praktične primene i tumačenja.¹² Već je istaknuta neophodnost empirijskih istraživanja u taktičkoj obuci, ako se želi njeno dalje, dublje i svestranije usavršavanje. Međutim, empirijski se može saznati samo ono što je postojalo i što sada postoji, a to je za usavršavanje sadržaja taktike i metodike taktičke obuke nedovoljno. Retrospektiva se mora povezivati sa sadašnjosti i prospektivom, a empirijsko sa teorijskim. S obzirom na to da taktika i taktička obuka predstavljaju onu najneposredniju praksu celokupne ratne veštine, prirodno je da u njoj dominira empirijski metod istraživanja, uključivši i metodički eksperiment.

Metodologija istraživanja u taktičkoj obuci mora, dakle, polaziti od sistematskog, kontrolisanog empirijskog i kritičkog istraživanja, prvenstveno hipotetičkih aspekata iskazanih u vezi sa postavljenim odnosima između pojava u taktici i taktičkoj obuci. Radi se, dakle, o empirijskim istraživanjima sa pretežno eksperimentalnim pristupom. Polazeći od toga može se reći da istraživanja u taktičkoj obuci imaju obeležje verifikovanja, jer su pojave i problemi koje istražujemo u taktičkoj obuci pretežno uzročno-posledičnog tipa. Kontrolis-

¹¹ Istraživanja izvršena u poljskoj armiji pokazuju da veliki broj zanatsko-prakticistički rešenih taktičkih zadataka ne omogućava pojavu i dejstvo transfera. Mogućnost pojave transfera obezbeđuje usvajanje generalizovanih metoda rada i razvijanje taktičkog mišljenja.

¹² Terminom empirijsko se ponekad u taktičkoj obuci i taktici označava ono što se čulno opaža, a ponekad se empirijsko identifikuje sa eksperimentalnim (za razliku od teorijskog). Teorijsko se, pak, često upoređuje sa praktičnim, a ne retko se smatra da je teorijsko nešto već dokazano. Ponekad se pojam teorijsko zamenjuje pojmom logičko. U istraživanju taktike i taktičke obuke primenjuju se i empirijske i teorijske metode. Zato ne treba zamenjivati metode sa empirizmom i racionalizmom kao isključivim filozofskim pravcima (antipodi: iskustvo i razum), koje su osnivači marksizma oštro kritikovali zbog jednostranosti. Empirijski i teorijski metod u taktici i taktičkoj obuci su sredstvo istraživanja, mada se među sobom bitno razlikuju. Ponekad se, naročito na raznim savetovanjima o taktičkoj obuci, konkretno i empirijsko i apstraktno i teorijsko uzimaju kao sinonimi iako uopšte nisu identični. Jer, i konkretno i apstraktno u taktičkoj obuci mogu biti empirijsko i teorijsko.

sano i meritorno korišćenje taktičkih i metodičkih iskustava sa taktičkih vežbi i manevara i drugih oblika taktičke obuke gotovo da nije moguće bez njihovog empirijskog istraživanja i teorijske analize i uopštavanja.

Empirijski metod u taktici i taktičkoj obuci pruža činjenični materijal koji se zatim teorijski obrađuje. Kada empirijski metod ne bi bio primenjivan i kada ne bi obezbeđivao materijal za teoriju taktike i metodiku taktičke obuke, onda bi takva teorija bila problematična, a često spekulativna i kvazinaučna. Međutim, empirijski metod nije dovoljan. Primenom teorijskih metoda prodire se u suštinu taktičkih pojava (zakovitosti, uzročno-posledične veze). Kada znamo kakva je pojava — odgovaramo i zašto ona postoji (uzroci i posledice). Empirijskim metodama (posmatranje, eksperiment i dr.) procesi u taktici i taktičkoj obuci se opisuju i istražuju na nivou pojave, a teorijskim metodama pojave se objašnjavaju na nivou suštine. Vremenski gledano, teorijsko u taktici i metodici taktičke obuke, po pravilu, sledi iza empirijskog.

U praksi taktičke obuke, kada se razmatraju njeni metodološki problemi, mogu se zapaziti dve pojave — da se jedni oduševljavaju empirijskim metodama istraživanja pojava u taktičkoj obuci, dok drugi, naprotiv, apsolutiziraju teorijske metode. Bez obzira na kvantitativnu supremaciju empirijskih metoda u taktičkoj obuci, sasvim sigurno zasad nedostaje i primena naučno zasnovanih teorijskih metoda.

Odnos induktivnog i deduktivnog

U vezi sa odnosom empirijskog i teorijskog metoda u taktici i taktičkoj obuci, često se raspravlja i o odnosu induktivnog i deduktivnog. Nije retko zamenjivanje empirijskog induktivnim, a teorijskog deduktivnim. Indukcija je kretanje saznanja od pojedinačnog ka opštem, a dedukcija od opšteg ka pojedinačnom. One, dakle, nisu vezane za empirijske (pojava) i teorijske (suština) metode, jer i pojedinačno i opšte se može istražiti i empirijski i teorijski. Indukcija, recimo, može biti i empirijska i teorijska.

Kao što u primeni metoda u ratnoj veštini — u taktici preovlađuju empirijske, a u strategiji i operatici teorijske metode, isto tako u sferi kretanja saznanja u taktici preovlađuju induktivni, a u strategiji i operativni deduktivni postupci. Međutim, to je samo načelno, jer se mnoga pravila u oblasti taktike objektivno i nužno dedukuju iz strategije i operatike. Isto tako, često proste činjenice i pojedinačne

pojave u taktici i taktičkoj obuci (elementarne, jednostavne, sitne), ako ih je više pa se međusobno povežu, daju složenu, opštu istinu — zakon koji se može odnositi na taktiku u celini, a neki i na celokupnu oblast ratne veštine.¹³ S druge strane, ako današnja naučna misao ne može da otkrije sve »tajne« u taktici, da istraži sve zakonitosti i kauzalitet, to ne znači da oni realno ne postoje u okviru taktike i ratne veštine.

Odnos retrospektive i prospektive

Specifičan odnos retrospektive i prospektive u istraživanju pojava u taktici i taktičkoj obuci ima poseban metodološki značaj. O tom fenomenu je već bilo delimično govora. Bez obzira na veliki značaj retrospektive, istraživanja u taktici i taktičkoj obuci moraju biti usmerena na perspektivu, na naučno predviđanje borbenih dejstava u sferi taktike (bojeva i borbi) u eventualnom ratu. Nepoznavanje vremenske distance za transfer saznanja (od vremena istraživanja pojava u taktičkoj obuci do njene primene u borbenoj praksi) još više usložava ovaj odnos. Poznato je da ima dosta teškoća u reprodukciji i teorijskom i naučnom uopštavanju prethodne ratne prakse (retrospektiva), dok su teškoće u prognoziranju i anticipaciji buduće borbene prakse još veće i složenije, počev od opšte slike budućih borbenih dejstava (slika rata) pa do pojedinačnih taktičkih pojava. Ali, perspektiva se ne odnosi samo na fizionomiju budućih borbenih dejstava već i na predviđanje razvoja ratne veštine i taktike u mirnodopskom periodu i anticipaciju budućih rešenja.¹⁴

Bez obzira na prisutnost mnogobrojnih različitih slučajnosti u taktici, istovremena prisutnost i poznavanje objektivnih zakonitosti (naročito zakona razvitka)¹⁵ omogućavaju i naučno predviđanje. »Ratne pojave uzete odvojeno izgledaju kao rezultat slučajnosti, ali ako se niz pojava iste vrste razmotri kao celina, uvek se može zapaziti određena zakonitost, određen red u odnosu na njihovu suš-

¹³ »Pojedinačno ne postoji drugačije osim u ovoj vezi koja vodi opštem. Opšte postoji samo u pojedinačnom, preko pojedinačnog. Svako pojedinačno je (ovako ili onako) opšte. Svako opšte je delić, strana, suština pojedinačnog. Svako opšte samo približno obuhvata sve pojedinačne predmete. Svako pojedinačno nepotpuno ulazi u opšte itd. itd. Svako pojedinačno povezano je hiljadama prelaza sa pojedinačnim drugog reda« (Lenjin, Filozofske sveske, Bgd, 1955. str. 335—336).

¹⁴ »Ako se razmatra bilo koja društvena pojava u procesu njenog razvitka, u njoj će se uvek naći ostaci prošlosti, osnov sadašnjosti i začeci budućnosti. Na prošlost sam se osvrtao samo sa stanovišta sutrašnje i dalje perspektive« (Lenjin, Filozofske sveske, reč na VIII kongresu RKP (b)).

¹⁵ Zakoni prirode i društva su zakoni funkcionisanja i zakoni razvitka.

tinu.«¹⁶ Dakle, i u predviđanju i anticipaciji budućih borbenih dejstava polazi se od poznatog ka nepoznatom. Zato se naučno prognozi- ranje u oblasti taktike mora oslanjati na realnu stvarnost u taktičkoj obuci i na konkretne taktičke događaje i pojave. Neki principi u tak- tici su vrlo promenljivi, ali neki su i relativno trajni.¹⁷

Verovatnoću prognoziranja pojava i događaja u taktici karak- teriše nekoliko elemenata: a) relativno veliki broj raznovrsnih slu- čajnosti i velika promenljivost borbenih dejstava i taktičkih pojava; b) borbu karakteriše dvostrani proces — sa potpuno suprotnim cilje- vima i c) zbog brzih, čestih i iznenadnih promena taktičkih situacija i mera koje preduzima suprotna strana, oseća se permanentan ne- dostatak tačnih i pouzdanih informacija o toku borbenih dejstava.

Naučno predviđanje u taktici može se posmatrati sa dva stano- višta: a) sa stanovišta subjekata, odnosno sposobnosti, pre svega, sta- rešina da pravovremeno i što je moguće pouzdanije predvide razvoj pojava borbenih dejstava ili pojave u taktici i metodici taktičke obuke koje će se zakonito morati dogoditi u bližoj ili daljoj budućnosti, i b) sa stanovišta sadržaja procesa prognoziranja, a to je, u stvari, deo procesa naučnog saznanja taktičke stvarnosti u toku kojeg se, na os- novu otkrivenih taktičkih zakonitosti, donosi zaključak o tome kako će određena taktička pojava izgledati u budućnosti.

Koliki će stepen verovatnoće imati prognozirana pojava ili do- gađaj u borbenim dejstvima, taktici ili taktičkoj obuci to zavisi od nekoliko činilaca od kojih su najvažniji: vreme (rok) prognoze, ako se radi o kratkoročnoj prognozi, verovatnoća prognoze je veća; po- znavanje zakonitosti koncepcije i doktrine ONO i zakonitosti ratne veštine, posebno strategije oružane borbe; nivo empirijske izučenosti konkretnih taktičkih pojava u sadašnjosti i uzroka koji te pojave uslovljavaju; i sposobnost starešina za taktičko mišljenje i rasuđi- vanje, odnosno njihova metodološka kultura.

Teškoće standardizacije kriterijuma u taktičkoj obuci

U istraživanju pojava u taktici i metodici taktičke obuke mogu se koristiti različiti indikatori i kriterijumi, ali uvek treba imati u vidu da su mnoge pojave, naročito u stvarnim borbenim dejstvima, pod snažnim uticajem subjektivnih faktora koji se teško mogu pod-

¹⁶ Kuročkin, Metodika vojnonaučnog istraživanja, VIZ, 1963. str. 56.

¹⁷ »Epaminonda je prvi otkrio veliki taktički princip koji i danas živi i rešava mnoge taktičke sukobe — neravnomeran raspored snaga po frontu radi njihove koncentracije za glavni udar na odlučujućem pravcu« (Engels, Izabrana vojna dela, VIZ, 1957. str. 181).

vrgnuti »meranju« (moralno-političko stanje, borbene vrednosti kolektiva i pojedinaca, sposobnosti starešina i dr.). Kriterijumi i parametri mogu biti, na primer, gubici ljudstva i tehnike, ostvarena vremenska norma (brzina), veličina savladanog prostora, efekat artiljerijske vatre, stepen borbene gotovosti, efikasnost taktičke obuke, ostvarenje vaspitnih efekata u taktičkoj obuci, utrošak municije, vreme snabdevanja, troškovi — izdaci, broj i vrsta nezgoda u taktičkoj obuci i sl. Ovi i drugi kriterijumi i parametri treba da se jednako značajno primenjuju i tumače i u metodologiji istraživanja i u metodici taktičke obuke (vrednovanju rezultata i efikasnosti) i mogli bi se u dve grupe — *kriterijume maksimuma* (efikasnost vatre, stepen borbene gotovosti, ocena taktičke obuke i sl.) i *kriterijume minimuma* (brzina obavljanja taktičkih radnji i postupaka, vreme savlađivanja prostora, utrošak municije, broj nezgoda u taktičkoj obuci i dr.). U rešavanju metodoloških i metodičkih problema taktičke obuke ne retko se suprotstavljaju dva ili više kriterijuma maksimuma i minimuma. Ponekad se na taj način postavljaju nerealni zahtevi, ne poštuju stvarne metodološke mogućnosti i realan odnos između pojedinih kriterijuma. Na primer, ima artiljerijskih starešina koje zahtevaju da se sa minimumom utroška municije uništi maksimum ciljeva. Takav zadatak je metodološki nerealan. Realno bi bilo zahtevati da se sa što je moguće manjim utroškom municije uništi potreban broj ciljeva.

Pouzdanost istraživačkih rezultata

Stepen pouzdanosti rezultata istraživanja u taktičkoj obuci je posledica niza uslova i razloga. Karakteristika pojavljivanja zakonitosti, principa, pravila i dr. u taktici i taktičkoj obuci jeste njihov veći ili manji stepen verovatnoće pojavljivanja. To znači da se pojave u taktici ne izražavaju apsolutno apodiktčki. Stoga insistiranje na potpunoj objektivnosti i egzaktnosti u istraživanju pojava u taktičkoj obuci nije realno. Upravo zbog činjenice da pojave u taktici imaju izrazito karakter asimptotičnog saznanja i s obzirom na uticaj spoljnih »parazitskih« činilaca i uticaj subjektivnog faktora uopšte, nužno je obezbediti povoljne metodološke uslove za sprovođenje istraživanja u taktičkoj obuci. Samo donekle se može ublažiti uticaj spoljnih, nepredviđenih uticaja na rezultate istraživanja primenom statističkih postupaka (primenom uzoraka, analizom varijance, analizom kovarijance i dr.). Iz tih razloga zakonitosti u taktici, pa i u metodici taktičke obuke, nemaju uvek karakter čvrstih i funkcionalnih već najčešće stohastičkih, odnosno verovatnih povezanosti.

S obzirom na empirijski i induktivni metodološki karakter taktike i taktičke obuke, dosta česta praksa zaključivanja i »dokazivanja« je pomoću intuicije, posebno analogijom i navođenjem primera. Intuicija, ako je zasnovana na stvarnom taktičkom iskustvu i znanju, posebno kao proizvod razvijenog taktičkog mišljenja, može i u mirnodopskoj praksi i u borbenim uslovima imati značajnu ulogu, dok se intuicija često zasniva na impresijama i analogiji (»to je ono!«, »ovo veoma liči na onaj taktički zadatak, situaciju« i sl.). Intuicija i analogija mogu, kada se radi o naučnom saznanju, odvesti i u velike zablude, pa ih zato treba podvrgavati proverbi na naučnoj metodološkoj osnovi.

4. Posredstvom taktičke obuke ostvaruje se specifičan gnoseološki odnos — sinteza metodologije ratne veštine i vojnoandragoške metodologije

Razni autori navode različite metode koje se primenjuju u oblasti ratne veštine, a isto tako i u vojnoj andragogiji, posebno u sferi didaktičko-metodičkih istraživanja u nastavi (obuci).¹⁸ Različita klasifikacija metoda u ratnoj veštini i vojnoandragoških (pedagoških) metoda posledica je različitih kriterijuma od kojih se polazi. Naročito se često prepliću metodi, postupci i instrumenti istraživanja. No, bez obzira na različite pristupe, mogu se zapaziti dve pojave značajne sa stanovišta istraživanja u taktičkoj obuci: da postoji relativno veliki broj istih metoda koji se primenjuju i u ratnoj veštini i u oblasti istraživanja obuke i vaspitanja i da se, u celini uzev, sve metode ratne veštine i vojne andragogije mogu svrstati u dve grupe — empirijske i teorijske.

¹⁸ Kuročkin u Metodici vojnonaučnog rada navodi sledeće metode ratne veštine: marksistička dijalektička metoda, istorijska logička metoda i statistička metoda. U nas se često u metode ratne veštine, pored metode materijalističke dijalektike i opšteloškičke metode, navode i sledeće: istorijska, operaciono istraživanje, komparativna, eksperiment, naučno predviđanje, posmatranje, anketiranje, proučavanje dokumentacije, statistički metod i druge. U oblasti obuke i vaspitanja (andragogiji i pedagogiji) takođe se nabrajaju različite metode. U našoj vojnoj andragogiji to su: metode prikupljanja podataka (posmatranje, eksperiment, razgovor, testiranje, anketiranje, dokumentacija, sociometrijski metod) i metode analize podataka (kvantitativna, kvalitativna i uzročno-posledična analiza). Ničković i Potkonjak u svom udžbeniku pedagogije navode sledeće metode pedagoškog istraživanja: posmatranja, eksperimente, teorijske analize i pedagoške statistike. M. Zvonarević u delu Osnovi andragogije navodi opšte metode (opažanje, introspekciju, izučavanje dokumentacije, eksperiment, metode uzoraka) i metode za analizu podataka (kvantitativnu, kvalitativnu i kauzalnu).

U istraživanju problema taktičke obuke dolazi do specifične naučne integracije i sinteze metoda ratne veštine i metoda andragoško-pedagoških istraživanja i do njihovog međusobnog prožimanja i transformacije. Takvom sintezom moguće je istraživati pojave, primenom određenih metoda, postupaka i instrumenata (na primer, primenom empirijske metode eksperimentalnim postupkom tzv. »plana Solomona«) koji se odnose na: *sadržaje taktike i metodiku taktičke obuke*. Bez obzira na to što ih ovde uslovno klasificiramo na probleme koji se odnose na sadržaje taktike i na probleme koji se odnose na metodiku taktičke obuke, njihovo istraživanje je najčešće jednovremeno i integralno. Na osnovu jedinstvenog projekta istraživanja, primenom jedinstvene metodologije (metoda, tehnika i instrumenata) istovremeno se mogu istraživati vaspitno-obrazovni i nastavni problemi taktičke obuke (metodički) i problemi vezani za istraživanje sadržaja taktike kao naučne discipline ratne veštine.

Značaj metodologije društvenih nauka

Istraživanja u taktici i taktičkoj obuci sprovode se polazeći od opšte metodološke osnove (materijalističko-dijalektičke i marksističko-logičke). Naročito je značajno uvežbati i pratiti metodološke probleme onih naučnih disciplina (pre svega društvenih nauka — sociologije, psihologije, politikologije i dr.) koje značajno utiču i na sadržaje taktike i na metodiku taktičke obuke. Sa metodološkog stanovišta neposredan uticaj na taktiku i taktičku obuku imaju i druge prirodne i tehničke nauke — matematika, kibernetika, tehničke nauke i dr.

Projektovanje empirijskog istraživanja u taktičkoj obuci

Projektovanje i planiranje istraživanja u taktičkoj obuci, s obzirom na to da se radi prvenstveno o empirijskim istraživanjima i eksperimentima, ima veliki značaj i uticaj na tok i rezultate istraživanja (stepen pouzdanosti, objektivnost i dr.). Planiranje i projektovanje takođe predstavljaju naučni rad. Planiranje istraživanja, posebno kada se radi o eksperimentu, treba da ispuni dva osnovna zadatka: a) meritorni — da se dođe do što pouzdanijeg odgovora na pitanje (hipotezu) koje sadrži istraživački problem i b) tehnički — kontrolu varijacije. Projekat istraživanja u taktičkoj obuci treba da ima dva osnovna dela — naučni i operativni, a u empirijskim istraživanjima

naročitu ulogu ima operativni deo, pri čemu je za istraživanje u taktičkoj obuci jedno od najsloženijih pitanja utvrđivanje parametara i indikatora.

O cilju istraživanja u taktičkoj obuci

Cilj istraživanja može biti različit, kako u empirijskom tako i u teorijskom pogledu. Od cilja zavisi stepen (nivo) saznanja pojava u taktičkoj obuci. Prirodno je da će istraživanja većih dimenzija imati i složenije ciljeve, a istraživanja u osnovnim taktičkim jedinicama skromnije.¹⁹ Ciljevi istraživanja mogu biti: *naučna deskripcija* (opisivanje); *naučno svrstavanje* — klasifikacija i tipologija (viši nivo deskripcije); *naučno objašnjenje* (sa eksplanatornim ciljevima) i *naučno predviđanje* — prognoza pojava u taktici i taktičkoj obuci u budućnosti.

Metodički eksperiment u taktičkoj obuci

U taktičkoj obuci, kao i u taktici mogu se primeniti raznovrsne metode, postupci, i instrumenti koji se primenjuju u istraživanjima ratne veštine i obuke i vaspitanja. Međutim, kako je već istaknuto, težište je na empirijskim metodama, a pre svega na eksperimentima. Zato ćemo nešto više reći o njihovoj primeni.

Retko se primenjuje tzv. redukovana verifikacija (*ex post facto*), mada bi ovaj postupak koji se odnosi na verifikaciju taktičkih događaja i pojava koji su se već odigrali, mogao realno imati značajniju ulogu. Vrednost ovog postupka je ograničena zbog nemogućnosti uticaja i kontrole istraživačkog postupka. Stoga se najčešće koriste postupci i metode (posebno iz oblasti socijalne psihologije) kao što su intervjui, ankete i sl. Ali, istraživanje pojava koje su se već odigrale (taktička iskustva iz prošlih ratova, taktičke vežbe i manevri na kojima nije neposredno organizovano empirijsko istraživanje) mogu imati znatnu ulogu u unapređivanju sadržaja taktike i metodike taktičke obuke.

Eksperiment u taktičkoj obuci bi mogao i morao imati znatno veću ulogu. Pomoću njega, kada je nužno da se kontroliše i manipu-

¹⁹ Vrste i oblici istraživanja različito se klasificiraju. Najčešća podela je: a) fundamentalna (osnovne zakonitosti) i operativna — primenjena (polazeći od fundamentalnih za potrebe nekog praktičnog postupka); b) transferzalna (presek) i longitudinalna (proces, promene) i c) prema vremenskoj usmerenosti — istraživanja prošlosti (retrospektiva), sadašnjosti i budućnosti (prospektiva).

liše sa jednom ili više nezavisno promenljivih veličina (varijabli), naročito je značajno ostvariti:

— kontrolu varijanci (uzrokovanih eksperimentalnim postupkom, pobočnim »parazitskim« uticajem i greškama usled slučajne fluktuacije). To se ostvaruje putem maksimiranja eksperimentalne varijance (što se ostvaruje pretežno izradom projekta i plana istraživanja) i minimalizacijom ostalih (što se ostvaruje pretežno ujednačavanjem grupa — kontrolnih i eksperimentalnih, uvođenjem statističke kontrole pobočnih uticaja i postupkom randomizacije — izborom uzroka);

— planiranje i sprovođenje eksperimenta u taktičkoj obuci neophodno je razmatrati bar sa dva aspekta: *unutrašnjeg*, tj. kao odgovor na pitanje da li eksperimentalni postupak zaista daje bitne razlike u nezavisno promenljivoj varijabli i *spoljnog* — kolike su mogućnosti uopštavanja i da li bi rezultati istraživanja bili slični u nekoj drugoj sredini (vidu, rodu, službi, jedinici), ili pri ponovljenom eksperimentu.

— s obzirom na karakteristike sadržaja taktike i metodike taktičke obuke, moguća je primena gotovo svih eksperimentalnih tehnika (sa jednom grupom, sa paralelnim, ekvivalentnim grupama), ali se najpouzdaniji rezultati mogu dobiti primenom postupka sa rotacijom faktora, odnosno primenom tzv. »plana Solomona«, koji bi u taktičkoj obuci mogao predstavljati uzor celovitog i relativno najobjektivnijeg istraživanja.

Matematičke metode u istraživanju taktičke obuke

Već istaknuta činjenica da su pojave u taktici tzv. masovne pojave i da su istraživanja pretežno empirijske prirode (dakle kvantitativni podaci), upućuje na zaključak o potrebi primene statističkih i matematičkih postupaka. Bez statističkih postupaka ne mogu se meriti varijacije taktičkih pojava kroz koje i pomoću kojih se utvrđuju veze i odnosi, manifestacije (učestalost, lokacija, stepen izraženosti itd.). Iako je proces »matematizacije« i primene kibernetike zahvatio i društvene nauke (kvantitativni i strukturalni odnosi), njihova primena u oblasti taktike i taktičke obuke ima samo relativnu vrednost, verovatno znatno manju nego što se to u poslednje vreme o primeni tzv. savremenog strukturalnog modelovanja ističe. Operaciona istraživanja i druge matematičke i kibernetičke metode (teorija igara, linearno i dinamičko programiranje, tehnika mrežnog planiranja i dr.), objektivno, imaju daleko veći značaj u domenu strategije i operatike nego u oblasti taktike i taktičke obuke.

Većina empirijskih istraživanja u taktičkoj obuci sprovodi se na taktičkim vežbama i manevrima, kao i prilikom izvođenja drugih oblika praktično primenjene obuke (ŠRI, KŠRI, komandantska putovanja i dr.). Realizovanje ovakvih, pre svega empirijskih istraživanja, po pravilu ostvaruje se u više faza — *pre vežbe* (programiranje istraživanja i proučavanje dotadašnje teorije i sprovođenje tzv. preliminarog istraživanja), *u toku vežbe* (sistematsko posmatranje i realizovanje eksperimenta i drugih metoda, tehnike i instrumenata), i *posle vežbe* — celovita teorijska analiza empirijskih podataka.²⁰ Pisanju svakog taktičkog pravila trebalo bi, načelno, da prethode empirijska i teorijska istraživanja pa i posebno organizovane eksperimentalne (opitne), prvenstveno dvostrane taktičke vežbe. Da bi se stvorio model (imitacija) eksperimentalne (borbene) situacije i na taj način ostvario maksimalno mogući stepen verovatnoće i pouzdanosti rezultata eksperimenata, bitno je da se obezbedi što veći stepen simulacije borbenih dejstava (vatra, protivnik, sopstvene snage, prostor, vreme, načini dejstva i, pre svega, realna taktička situacija). U sprovođenju empirijskog istraživanja na taktičkim vežbama rešenje problema često leži upravo u onim situacijama gde se teško nalazi odgovor, gde ima mnogo dilema. Zbog karakteristika istraživanja i pojava u taktičkoj obuci (predikativnost, asimptotičnost) — njih bi trebalo obavljati istovremeno u više jedinica (preseki) i vremenski distancirati (longitudinalno) radi praćenja razvoja zakonitosti, pravila postupaka.

3. O metodološkoj kulturi starešina

Izvesna bojazan nekih starešina od naučnog istraživanja, naročito onih u osnovnim taktičkim jedinicama, i nesvesno subjektivno negiranje njegove potrebe i svrhe, prvenstveno proizilazi iz nedovoljne metodološke obrazovanosti i kulture. A bez nje »nema širokog drumata koji vodi u nauku, i samo oni imaju izgleda da će se popeti na njene svetle vrhove koji se ne plaše umora od veranja njenim strmim stazama«.²¹

Gotovo sva empirijska istraživanja u taktičkoj obuci realizuju se u taktičkim jedinicama, a bez učešća starešina tih jedinica gotovo ih je nemoguće ostvariti. Ali, za metodološku kulturu nisu značajna samo metodološka znanja (teorijska), već je značajnije to da se preko

²⁰ Jedno od najvećih empirijskih istraživanja ove vrste u nas je sprovedeno na manevru »Sloboda-71«. Rezultati tog istraživanja objavljeni su u posebnoj knjizi — Saznanja i pouke manevra »Sloboda-71«, VIZ 1972.

²¹ Marks, Kapital, sv. 1, Zgb, 1947., str. LXVII.

znanja formira uverenje i stavovi starešina o neophodnosti naučnog istraživanja. Na taj se način mogu prevazići subjektivne »barijere« koje stoje na putu bržeg prodora nauke u praksu, u trupu, a posebno u borbenu obuku.

Osnovna funkcija istraživanja u taktičkoj obuci, bez obzira ko ih realizuje, jeste unapređenje sadržaja taktike i metodike taktičke obuke. Metodološka kultura je potrebna starešini bar iz tri razloga: da je u stanju da efikasno primeni rezultate istraživačkog rada koje su drugi ostvarili; da učestvuje u istraživanjima koja organizuju više komande i naučne ustanove i da određene probleme taktičke obuke istražuje u svojoj jedinici u »sopstvenoj režiji«. Tradicionalnoj funkciji starešina kao nastavnika sve se više priključuje novi zahtev da bude i neposredni istraživač. Iz tog razloga metodološka kultura postaje sve više sastavni deo profesionalne kulture starešine. Metodološka kultura starešine za istraživanja u taktici i taktičkoj obuci, i ne samo u njoj, načelno treba da sadrži sledeće:

- elemente opšte metodološke kulture, naročito iz oblasti metodologije društvenih nauka (pedagogije, psihologije, sociologije i sl.);

- posebnu metodološku kulturu iz metodologije ratne veštine i vojnoandragoške metodologije, naročito o vojnodidaktičkim i vojnometodičkim istraživanjima;

- metodološku osposobljenost za projektovanje i planiranje naučnog istraživanja, posebno empirijskog;

- osposobljenost iz andragoške i pedagoške statistike, s obzirom na pretežno empirijski karakter istraživanja u taktičkoj obuci i

- vladanje bar jednim od svetskih stranih jezika.

Mada na prvi pogled izgleda teško ostvarljiv, ovaj zadatak, je nužno ostvarivati.